

УДК 372.811

ДО ПРОБЛЕМИ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Леган Вікторія Петрівна,
м.Ужгород

Дана стаття покликана узагальнити використання певних методів викладання іноземної мови на практиці.

Ключові слова: прями та непрямі методи, комунікативний, мовчазний, аудіо-лінгвальний, текстуально-перекладний метод.

Дослідження питання методу та його вибору було й залишатиметься актуальним, оскільки інтеграція іноземної мови в усі сфери життя є неперервним процесом, а оволодіння іноземною мовою стає неодмінним атрибутом висококваліфікованого фахівця.

Метою статті є узагальнити можливості використання певних методів у викладанні іноземної мови.

Оскільки термін «метод» має різне тлумачення, класифікація методів навчання викликає певні труднощі, тому що в основі їх назв лежать найрізноманітніші ознаки. В залежності від того, який аспект мови переважає у навчанні, метод має назву граматичного чи лексичного. Згідно з тією роллю, яку відіграють рідна мова та переклад у процесі навчання іноземних мов, методи діляться на перекладні та безперекладні (прямі).

Назва методу може бути зумовлена видом мовленнєвої діяльності, що складає мету навчання, у зв'язку з чим розрізняють усний метод та метод навчання читання. У назві методу може відбиватися спосіб розкриття значень іншомовних слів: прямий (безперекладний) і непрямий (перекладний), а також головний канал надходження іншомовної інформації: візуальний, аудіо-візуальний; зв'язок методу навчання з психічними процесами оволодіння іноземною мовою: свідомий та інтуїтивний, штучний та природний. Відомі методи, які були названі іменами їх авторів - методи Берліца, Гуена, Пальмера, Уеста, Фріза, Ладона, Лозанова, а також методи, в яких зафіксовано фактор часу: короткочасний, інтенсивний або певні психологічні феномени: методи релаксації, гіпнопедії, сугестації, активізації резервних можливостей особистості [4; 8].

Проблемою створення методів та їх застосування займаються й сьогодні. Такі науковці як Г.В.Барабанова [1], М.І.Климок [6], О.А.Нікітіна [10] досліджують та аналізують методіку та первинні структурні одиниці учбового процесу при навчанні зрілого професійно-орієнтованого читання студентів технічного вузу і особливості його побудови для формування відповідного комплексу навиків і умінь.

Отже, дослідники проблеми виділяють декілька груп методів на які слід звернути увагу у процесі викладання іноземної мови:

Перекладні методи. Метою навчання в межах граматико-перекладного методу є навчання читання та перекладу тек-

стів, переважно художніх, на рідну мову. В цьому вбачається загальноосвітня мета вивчення іноземної мови, а саме: розвиток логічного мислення студентів за допомогою граматичних вправ. У названих перекладних методах чітко виступає як основа навчання, так і основні засоби навчання: у граматико-перекладному методі - вивчення граматики та дослівний переклад, в текстуально-лексико-перекладному - вивчення мови на зв'язних, здебільшого оригінальних текстах шляхом перекладу їх на рідну мову.

Найбільш відомими представниками текстуально-перекладного методу були Ж.Жакото (Франція), Д.Гамільтон (Англія), А.Шаванн (Швейцарія). Основні принципи перекладних методів навчання іноземними мовами:

1) писемне мовлення, яке представляє справжню мову, як основа навчання - розмовна мова вважалася на той час відхиленням від існуючої норми);

2) синтез і дедукція як найголовніші процеси логічного мислення, що зумовлюють заучування граматичних правил та слів і складання на їх основі речень, - у граматико-перекладному методі, а також аналіз як провідний процес логічного мислення і відповідно аналіз та дослівний переклад зв'язних оригінальних текстів - в текстуально-перекладному методі;

3) засвоєння мовного матеріалу шляхом перекладу та механічного заучування, а також застосування аналогії (в текстуально-перекладному методі), тобто на базі рідної мови [7, с.55].

Підручники, створені на основі текстуально-перекладного методу, знайшли особливо широке застосування в умовах самостійного вивчення іноземної мови. Найбільшою популярністю до теперішнього часу користуються підручники для самостійного вивчення мови Ш.Туссен-Лангенштейдта, які були створені для оволодіння майже всіма європейськими мовами.

Головними досягненнями перекладних методів є деякі прийоми роботи з текстом (аналіз та переклад важких місць, пошук у тексті вивченого лексичного та граматичного матеріалу, встановлення різноманітних аналогій з рідною мовою і т. ін.), які використовуються в навчанні і в наш час. Проте перші в історії методіки перекладні методи мали серйозні недоліки. Вони були погано орієнтовані на оволодіння мовою як засобом спілкування, навіть у плані навчання читання. Основною їх метою було одержання загальної освіти, яку розуміли як розвиток логічного мислення в результаті вивчення граматики або як загальний розвиток шляхом читання та перекладу текстів. Характерним для цих методів був відрив форми від змісту. Так, при граматико-перекладному методі в деяких підручниках для вправ навмисно підбирались зовсім не пов'язані одне з одним речення, щоб не відволікати увагу учнів від форми, яка в мові

визнавалась єдиним об'єктом вивчення.

Прямі методи. Для виникнення і розвитку прямих методів, окрім соціальних факторів, велике значення мали досягнення лінгвістики та психології. Лінгвістична теорія младограматиків надає великої ваги проблемам навчання вимови - важливої передумови усного мовлення. Для навчання вимови створюється теоретична основа, а опис аналогій у мовах використовується з метою навчання граматики без обов'язкового заучування правил [5].

Не менше значення для розвитку прямих методів мали досягнення психології. Засновник експериментальної психології В.Вундт у своїх працях, присвячених проблемам мови, залишаючись на позиціях асоціаціонізму, показав, що мовлення являє собою діяльність, в якій основну роль відіграють акустичні та моторні відчуття. У процесі мовлення речення виникає у свідомості людини як цілісний витвір

Певний вплив на методику навчання іноземних мов мали дослідження американського психолога Е.Торндайка в галузі порівняльної психології. Він висунув теорію "спроб і помилок", згідно з якою випадково знайдена реакція на стимул закріплюється в результаті повторень.

Основні положення прямих методів можна сформулювати таким чином: в основі навчання іноземних мов лежать ті ж процеси, що й при оволодінні рідною мовою; головну роль у мовленнєвій діяльності відіграють пам'ять та відчуття, а не мислення.

Згідно з соціальним замовленням суспільства метою навчання є практичне володіння іноземною мовою, під яким розуміли оволодіння усним мовленням. Це призвело до того, що до теперішнього часу збереглось і має місце невірне відношення ототожнювання практичного володіння іноземною мовою виключно з усним мовленням. Основною заслугою представників прямих методів є те, що вони віддали перевагу живій розмовній мові і розробили методику навчання усного мовлення. Навчання за цими методами відбувалось в атмосфері іноземної мови на відміну від занять за граматики-перекладним методом, на яких мали місце "розмови про іноземну мову на рідній мові" [12].

До недоліків прямих методів можна віднести безпідставність повного виключення рідної мови з процесу навчання. Як дотепно зауважив Л.В.Щерба, можна вигнати рідну мову з аудиторії, але неможливо вигнати її з голів учнів. Незважаючи на всі зусилля викладача, студенти мимовільно, особливо на перших порах, намагаються встановити у своїй свідомості зв'язки між словами рідної мови та іноземної. Сучасна практика синхронного перекладу остаточно спростувала тезу прихильників прямих методів про неможливість власне перекладу. Недоліком прямих методів є повне заперечення ролі граматики, або ж виключно індуктивне її засвоєння: поступове накопичення мовних фактів у процесі мовлення

Усний метод Гарольда Пальмера. У своїй методичній концепції Пальмер керувався лінгвістичним вченням соціологічної школи (Ф.де Соссюр, А.Мейє), психологією поведінки (Е.Торндайк, Дж.Уотсон) та прагматичною педагогікою Д.Дьюї. Виходячи з цих напрямів у лінгвістиці, педагогіці та психології, Пальмер висуває імітацію та "заучування напам'ять як основні принципи навчання іноземної мови. Пальмер вважає, що, незалежно від мети курсу іноземної мови, навчання завжди слід починати з усного мовлення, надаючи початковому ступеню вирішального значення. Пальмер вважає заучування основою всякого вивчення мови, яке поширюється не лише на окремі слова, але й на словосполучення та речення. Цілісне запам'ятовування, на його думку, дає можливість уникнути помилок, звільнитися від абстрактних роздумів, негайно використати засвоєний матеріал у своєму мовленні. Безперечною заслугою Пальмера є зведення в систему численних і різноманітних вправ, які об'єднуються головним завданням формувати правильні навички усного мовлення.

Серед недоліків методичної системи Пальмера можна виділити неправомірне ототожнення засвоєння дитиною рідної мови, що відбувається одночасно з розвитком її мислення, з процесом оволодіння іноземною мовою в штучних умовах, вна-

слідок чого учням на першому етапі протягом досить тривалого періоду часу відводиться пасивна роль - сприймання мови вчителя. Штучне стримування мовленнєвої діяльності, переважання механічного заучування та імітації залишає мало місця та часу для ініціативного мовлення, яке, як вважає Пальмер, розвивається самостійно на основі сформованих мовленнєвих навичок.

Аудіо-лінгвальний метод. Цей метод, був запропонований Чарльзом Фрізом (1887-1967) та Робертом Ладом (1915) в США в 40-50-і роки ХХ ст., є своєрідним розвитком ідей Гарольда Пальмера. Розроблена ними методика роботи зі структурами справила значний вплив на сучасну методику. У процесі оволодіння структурами мають місце такі послідовні етапи: заучування моделей шляхом імітації, свідомий вибір нової моделі у її протиставленні вже відомим, інтенсивне тренування з моделями і вільне вживання моделі.

Цикл занять за аудіо-лінгвальним методом розпочинається роботою з коротким (4-6 реплік) діалогом, який містить необхідні для засвоєння граматичні структури. Заключним етапом є вивчення діалогу напам'ять. В аудіо-лінгвальному методі основна увага зосереджується на структурах, а лексиці не надається особливого значення, що й відрізняє його від прямого методу, де лексичний аспект речення часто є визначальним. Проголошення основним способом засвоєння структур механічне повторення не пов'язаних одне з одним речень нагадує собою граматики-перекладний метод. На відміну від прямого методу, де з самого початку імітується усне спілкування і учнів навчають робити зв'язні висловлювання, в аудіо-лінгвальному методі на початковому ступені зв'язні висловлювання не передбачені (якщо не враховувати обмеженої кількості невеликих діалогів).

Сугестивний метод. Цей метод (метод навіювання) створений у другій половині ХХ ст. в Софійському інституті сугестології (Болгарія), названий іменем його творця, психотерапевта за фахом, Георгія Лозанова. Лозанов як лікар-сугестолог дійшов висновку щодо можливості використання у навчанні іноземних мов неусвідомлених резервних можливостей, які він спостерігав у своїх пацієнтів. Безпосередня дія викладача на тих, кого він навчає і хто в цей час перебуває у стані "псевдопасивності", і, головним чином, саме його сугестивна, навіююча дія сприяє усуненню психо-травмуючих факторів (скутості, страху, побоювання можливих помилок, замкнутості, некоммунікбельності, труднощів у подоланні стереотипів рідної мови та "мовного бар'єру" іноземної). Такий вплив, на думку Лозанова, створює сприятливі передумови для організації іншомовного мовленнєвого спілкування. Крім того, він допомагає розкрити резервні можливості учнів щодо запам'ятовування значного обсягу навчального матеріалу.

Комунікативний метод. Комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, адекватного процесу реального спілкування завдяки моделюванню основних закономірностей мовленнєвого спілкування (в інтерпретації Ю.І.Пассова), а саме:

1) діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці вчителя як учасника процесу спілкування та навчання, і в комунікативно вмотивованій, активній поведінці учня як суб'єкта спілкування та навчання;

2) предметність процесу комунікації, яка має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій і т. ін.);

3) ситуації спілкування, що моделюються, як найтипівіші варіанти стосунків учнів між собою;

4) мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування та навчання в даних ситуаціях.

У процесі навчання за комунікативним методом учні набувають комунікативної компетенції - здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації. Відповідно усі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією. Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовуються носіями

мови. У рамках навчання мовлення за комунікативною методикою широко використовуються опори різних видів: змістові та смислові, словесні й зображальні, що допомагають керувати змістом висловлювання (текст, мікро текст, план, логіко—синтаксична схема), а також засвоювати граматичний матеріал; мовні ігри, що дають змогу спілкуватися в різних соціальних контекстах та в різних ролях.

Серед найновіших методів навчання іноземних мов, що виникли переважно в англійських країнах - США та Великобританії - в останні десятиріччя ХХ ст., все більшого поширення набувають методи, які об'єднують у собі комунікативні та пізнавальні (академічні) цілі. Їх основними принципами є: рух від цілого до окремого, орієнтація занять на учня, цілеспрямованість та змістовність занять, їх спрямованість на досягнення соціальної взаємодії при наявності віри у викладача в успіх своїх учнів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук. Існування різних варіантів цього напрямку в сучасній методикі, які мають різні назви - свідчить про зростаючий інтерес до навчання іноземних мов і прагнення методистів переосмислити їх роль та місце у світі.

Драматико-педагогічний метод. Великий інтерес викликає також і драматико-педагогічна організація навчання іноземних мов, яка повністю орієнтована на дію. Виділяють різні аспекти драматико-педагогічного навчання: теоретичний, індивідуально - і соціально-психологічний, психолінгвістичний, літературно - і мовно-дидактичний. Основним девізом цього методу є: ми вчимо і вчимося мовою головою, серцем, руками і ногами. Головна ідея методу - вчителі іноземної мови можуть багато чого запозичити для своєї практичної діяльності у професійних мистецтвознавців та акторів: як зробити банальний діалог підручника напруженим і цікавим; як створити відповідну атмосферу; як вживатися в ситуацію і роль, чітко артикулювати звуки, подавати сигнали за допомогою жестів та міміки. Стрижнем драматико-педагогічної організації навчання є, як і під час репетиції в театрі, сценічна імпровізація при широкому використанні такого прийому як живі картини в застиглих, нерухомих позах.

"Мовчазний" метод. Одним із основних принципів "мов-

чазного" методу, розробленого Галєбом Гатєгно, є підпорядкованість навчання учінню. Цим визначається "мовчазна" роль учителя та одночасно велика мовленнєва активність і самостійність тих, хто навчається. У навчанні широко використовуються жести вчителя, кольорові звукові та вокабулярні таблиці, кубики для демонстрації введення та засвоєння звуків, слів, структур у діях і ситуаціях. Учитель ніби виконує роль драматурга: він пише сценарій, визначає дійових осіб, моделює їх дії, готує необхідні вербальні та невербальні опори, задає тон, створює атмосферу для комунікації та, спостерігаючи за процесом засвоєння, дає оцінку його учасникам.

Груповий метод. Широке розповсюдження отримав також так званий "груповий метод", запропонований чиказьким професором психології Чарльзом Карреном. Основні принципи навчання були запозичені із сфери стосунків консультанта з клієнтом; вони орієнтовані на поєднання пізнавальних та емоційних процесів навчання. Це передбачає тісну взаємодію вчителя і тих, хто навчається, в комунікативних ситуаціях без опори на підручник.

Класична методика найбільш часто використовується в мовних вузах і школах. Вивчення англійської мови при даному підході здійснюється з азів, з алфавіту і фонетики. Увага приділяється всім чотирьом компонентам вивчення: аудіюванню, читанню, писанню та говорінню. Процес відбувається планово і дає стабільні фундаментальні знання. Дана методика викладання англійської мови дозволяє створювати не тільки грамотну усну мову, а й письмова мова не представляє для учнів складнощів.

Проаналізувавши та розглянувши різні методи можна зробити висновок, що методика викладання розвивається і дає можливість доступніше подавати іншомовний матеріал завдяки тому чи іншому методу. На нашу думку, доцільно використовувати не один, а поєднувати кілька методів, оскільки це дає змогу викладачеві охопити різні рівні підготовки студентів.

Перспективи подальшого дослідження даного питання є відкритими, тому що мова - явище яке постійно розвивається, а потреба в знаннях іноземних мов зростає за геометричною прогресією.

Література та джерела

1. Барабанова Г.В. Структура учбового циклу при навчанні професійно-орієнтованого читання студентів немовного ВНЗ / Г.В.Барабанова // Преподавание языков в высших учебных заведениях образования на современном этапе. Межпредметные связи. Научные исследования. Опыт. Поиски. - № 12. - С.36-41
2. Бех П.О. Концепція викладання іноземних мов в Україні / П.О.Бех, Л.В.Биркун //Іноземні мови. - 1996. - № 2. - С.3-8
3. Бухбиндер В.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам /под ред. В.А.Бухбиндера, Г.А.Китайгородской. — К.: Вища школа, 1988. — 344 с.
4. Заборовський В.В. Історія методики викладання іноземних мов / В.В.Заборовський, І.Г.Мерзлікіна // е-Журнал Педагогическая наука: История, Практика, Тенденции развития. - 2010. - №4
5. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам [Текст] / Г. А. Китайгородская. - М.: Высшая школа, 1986. - 112 с.
6. Климюк В.І. Короткий огляд методів навчання іноземної мови [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Philologia/65737.doc.htm. - Загол. з екрану. - Мова укр.
7. Колкер Я.М. Практическая методика обучения иностранному языку / Яков Моисеевич Колкер. - М.: Academia, 2001. - 258 с.
8. Костера П. Обучение иностранному языку в языковой лаборатории / П.Костера; под ред. А.С.Лурье. - М.: Высшая школа, 1986. - 151 с.
9. Настольная книга преподавателя иностранного языка: Справочное пособие / [Е.А.Маслыко, П.К.Бабинская, А.Ф.Будько и др.]. - Минск: ВШ, 2000. - С.58-70
10. Никитина О.А. Иностраный язык в неязыковом вузе: материалы национально-культурного содержания в подготовке будущих специалистов / Оксана Анатольевна Никитина // Высшее образование сегодня. - 2006. - №10. - С.53-55
11. Общая методика обучения иностранным языкам: Хрестоматия / Сост.А.А.Леонтьев. — М.: Рус. яз., 1991. — 360 с.
12. Основные направления в методике преподавания иностранных языков в XIX-XX вв. / [Фоломкина С.К., Гез Н.И., Зимняя И.А., Шайкевич А.Я., Рахманов И.В.]; / под ред.М.В.Рахманова. - М.: Педагогика, 1972. - 320 с.

Данная статья призвана обобщить использование определенных методов преподавания английского языка на практике. Ключевые слова: прямые и косвенные методы, коммуникативный, молчаливый, аудио-лингвальный, текстуально-переводной метод.

The author of the article has considered the issue of using different methods in the process of teaching foreign languages. Key words: direct and indirect methods, communicative, silent, audio-lingual, textually-translational method.